

2) ЧАСТИЧНОЕ ОТСУТСТВИЕ способности мыслить (*half-witted*), готовности (*half-baked*), способности видеть далеко (*short-sighted*), способности выполнять правильную функцию вследствие недостатка (*crackpot*), увечья (*lamebrained*), смерти (*braindead*), внешнего воздействия (*punch-drunk*);

3) ОЦЕНКА КАЧЕСТВА НАПОЛНЯЕМОСТИ ГОЛОВЫ: абсолютная пустота (*bubble-headed*), наличие вязкой, непрозрачной, густой субстанции в голове (*mutton-headed*), полная непроницаемость головы (*bone-headed*);

4) СПОСОБНОСТЬ провоцировать определенное поведение или эмоции окружающих (*laughable, ridiculous*);

5) ПРОСТОТА, незамысловатость (*simple*);

6) ПРИНАДЛЕЖНОСТЬ к дуракам / сумасшедшим либо ПОХОЖЕСТЬ на них (*goofy, kooky*);

7) УПОДОБЛЕНИЕ животным, растениям, артефактам, явлениям природы (*asinine, nutty, crackpot, obtuse, whacky, crackers, off-beat*).

ЛИТЕРАТУРА

1. Reppen, R. Introduction / R. Reppen, S. M. Fitzmaurice, D. Biber // Using Corpora To Explore Linguistic Variation / Ed. by R. Reppen, S.M. Fitzmaurice, D. Biber. – Amsterdam ; Philadelphia ; Benjamins, 2002. – P. 7–11.
2. Levshina, N. Towards a 3D-Grammar: Interaction of linguistic and extralinguistic factors in the use of Dutch causative constructions / N. Levshina, D. Geeraerts, D. Speelman // Journal of Pragmatics. – 2013. – Vol. 52. – P. 34–48.

Г. П. Латушка (БДУ, Мінск, Беларусь)

ВАР'ЯНТЫ ЗНАКАЎ ПРЫПЫНКУ ПРЫ СІНТАКСІЧНА НЯЧЛЕННЫХ ВЫКАЗВАННЯХ ЗГОДЫ І НЯЗГОДЫ

У апошнія дзесяцігоддзі ў лінгвістыцы ўсё больш даследаванняў прысвячаецца пытанням камунікацыі. Увага лінгвістаў скіроўваецца на розныя яе аспекты, у тым ліку і на асаблівыя адзінкі гутаркова-дыялагічнай формы маўлення – сінтаксічна нячленныя выказванні (далей – СНВ). СНВ – гэта кароткія інтанацыйна аформленыя выказванні, якія складаюцца з аднаго слова ці ўстойлівага спалучэння слоў і служаць для выражэння мадальных і экспрэсіўных адносін. Згаданыя сінтаксічныя адзінкі характарызуюцца сцісласцю, аграматычнасцю, стэрэатыпнасцю, экспрэсіўнасцю. На сённяшні дзень у вывучэнні СНВ застаецца дастаткова нявырашаных пытанняў: напрыклад, праблема намінацыі, класіфікацыі, лексікаграфічнага ўпарадкавання і інш. Цікавым таксама з'яўляецца аспект пунктуацыйнага афармлення СНВ, якія ўжываюцца ў пісьмовых тэкстах.

У вусным маўленні СНВ суправаджаюцца пэўнай інтанацыяй, што спрыяе іх правільнаму разуменню. У пісьмовых тэкстах гэтую функцыю выконваюць знакі прыпынку, асноўнае прызначэнне якіх заключаецца ў структурнай арганізацыі тэксту. Мы ж разгледзім уплыў пунктуацыі на сэнс

СНВ згоды і нязгоды. Так, клічнік можа сведчыць пра ўзбуджанасць, радасць, ахвоту моўцы і г. д., шматкроп'е – пра задуменнасць, няўважлівасць, філасафічнасць і пад. Параўн.: *Як я зразумеў, вы за апраўданне Салавейчыка? – Так! Я за апраўданне* (М. Матукоўскі. Амністыя); *Няўжо непрыяцель разарваў згоду аб перамер'і? – Так* (У. Сіўчыкаў. Філасофскі камень); *Вы – мерцвякі... – Што-што – Так... Мерцвякі...* (А. Дудараў. Парог). СНВ згоды *Так!* мае дадатковае значэнне катэгарычнасці, узрушанасці ў параўнанні з *Так*, а ў камунікатыўнай адзінцы *Так...* ёсць адценне разгубленасці, абьякавасці, задуменнасці.

Па прычыне таго, што СНВ звязаны з перадачай эмоцыі, яны часцей аддзяляюцца не проста коскай (калі ўключаюцца ў складаны сказ) або кропкай, а клічнікам (радзей – пыталнікам) ці камбінацыяй знакаў прыпынку. Адрозненне некалькі клічнікаў сведчаць пра большую эмацыйную напружанасць, параўн.: *He!!! і He!*

Часта для перадачы яшчэ большай экспрэсіі знакі прыпынку ўзмацняюцца графічнай перадачай СНВ: большым шрыфтам (*HE!*); спецыяльным напісаннем, якое сведчыць пра працягласць, (*He-e-e-e!*); рэдуплікацыяй (*He! He! He!*), а таксама аўтарскімі рэмаркамі ў драматургічных тэкстах і тлумачэннямі ці апісаннямі ў празаічных (*Гучна; Эмацыйна; Закрычаў*) і г. д.

Цікавым з'яўляецца выбар знакаў прыпынку на канцы СНВ, якія маюць форму пытання. Так, адзінкі для выражэння нязгоды тыпу *А што; Ды ну; Жартуеш; З глузду з'ехаў; Звар'яцеў; Што ты; Што ты гаворыш/ кажаш* маюць два асноўныя варыянты пунктуацыйнага афармлення – з дапамогай пыталніка ці клічніка. Параўн.: *Цяпер я пагарцую, паезджу! – На мне? – Што вы, што вы?! Вы – гістарычная, можна сказаць, фігура* (А. Макаёнак. Пагарэльцы) і (*Заспяваў.*) *«По рюмочке, по маленькой, чем поят лошадей...» – Ой, што вы, што вы!!!* (А. Макаёнак. Пагарэльцы) ці: *І гарэлкі мы ніць не будзем, і да другога разу адкладваць не будзем. Выбачайце! – Пятрок, ты што? З глузду з'ехаў? Ты ж сам казаў?* (У. Бутрамеёў. Страсці па Аўдзею) і *Па-першае, з гэтай нявестай вырашыў зрабіць усё так, як яна раскавала на судзе! – З глузду з'ехаў!* (А. Дудараў. Парог). Звычайна ў такіх выпадках адрозненне ў адценнях значэнняў СНВ звязана з тым, што пыталнік выражае большае здзіўленне, часта сведчыць пра патрабаванне пэўнага тлумачэння, стымуляванне камунікацыі. Клічнік хутчэй указвае на негатыўнае стаўленне, канстатацыю нязгоды.

Варыятыўнасць у пастаноўцы знакаў прыпынку мае важнае значэнне ў СНВ, утвораных з дапамогай рэдуплікацыі. Раздзяленне знакамі прыпынку адмоўных ці сцвярдзальных часціц уплывае на значэнне выказаў. Параўн.: *Будзем каровам малако псаваць! Будзем асілкаў у жывёлу ператвараць! Згаджайся! – He! He! He!..* (П. Васючэнка. Хведар Набілкін – беларускі касінер) – СНВ вымаўляецца з узростаючым хваляваннем, мае адценне ўпэўненасці, узрушанасці, усхваляванасці; *Давай! – He-не-не! Табе радасць, дык ты ўжо і мяне парадуі... Згоцай «Лявоніху» з прыпеўкамі...* (А. Дудараў. Вечар) – СНВ мае значэнне гулівасці, жартаўлівасці; *Адмовіцца ад спаткання з Тарасам ды яшчэ на канцэрце, на які немагчыма дастаць білетаў?*

Не, не, не (І. Шамякін. Сэрца на далоні) – СНВ сведчыць пра цвёрдасць, уважанасць. Колькасць часціц таксама ўплывае на сэнс выказвання, таму *Не! Не!*; *Не-не* і *Не, не* будуць адрознівацца значэннямі ад згаданых вышэй выразаў.

СНВ уяўляюць сабой устойлівыя адзінкі, але да іх могуць далучацца часціцы, якія мяняюць сэнс выказванняў. Часам такія часціцы аддзяляюцца коскай, а часам уяўляюць сабой адно цэлае з СНВ, і гэта таксама ўплывае на значэнне выразаў згоды і нязгоды. Напрыклад, *Ну добра* і *Ну, добра*; *Ну так* і *Ну, так* будуць трактавацца па-рознаму. Параўн.: *Грошай амаль не было, фраў заклала ў банк свае завушніцы, брошку. Тут, праўда, спадчыну атрымалі. – Ну добра, – сказаў я. – А мова? Дзе ты так навучылася нямецку? У школе?* (В. Быкаў. Пакахай мяне, салдацік) і *Проста няшчасны чалавек. – (Не адразу.) Ну, добра... Мы благія, амаральныя, цынiчныя... А ты сама?* (А. Дудараў. Парог). Часціца *ну*, што далучаецца ў пачатку СНВ і аддзяляецца коскай, звычайна сведчыць пра роздум, сумненне, якія папярэднічаюць фразе. Часціца *ну*, якая не аддзяляецца коскай, змяняе сэнс выказванняў па-рознаму. Так, згаданае вышэй *Ну добра* будзе мець адценне дапушчэння, а *Ну так* – упэўненасці, самазадаволенасці.

Пастаноўка знакаў прыпынку абавязваецца на правілы пунктуацыі, але заўсёды мае аўтарскі характар. Некаторыя пісьменнікі часцей ужываюць пэўныя знакі прыпынку. Напрыклад, аналізуючы СНВ нязгоды, мы заўважылі, што ў творы М. Матукоўскага «Амністыя» СНВ *Не* часцей аддзяляецца коскамі і ўключаецца ў межы складанага сказа, а пры паспешлівай нязгодзе запісваецца як *Не-не*. У «Сэрцы на далонях» І. Шамякіна *Не* часцей аддзяляецца кропкай і афармляецца ў асобны сказ, а паспешлівая нязгода перадаецца як *Не, не*.

Такім чынам, пастаноўка знакаў прыпынку як на канцы, так і ўнутры СНВ мае важнае значэнне для разумення сэнсу апошніх. Знакі прыпынку прыносяць дадатковыя эмоцыі і адценні значэнняў, якія могуць узмацняцца таксама іншымі графічнымі сродкамі. Некаторыя аўтары часцей аддаюць перавагу пэўным знакам прыпынку.

Р. В. Лебедевич (МГЛУ, Минск, Беларусь)

ВАРИАТИВНОСТЬ СПЕЦИАЛИЗИРОВАННЫХ ВЕРБАЛЬНЫХ ХЕЗИТАТИВОВ В ДИАЛОГИЧЕСКОЙ РЕЧИ

Результатом фиксации коммуникативного затруднения говорящего в речи становятся конструкции различной степени развернутости и эксплицитности: 1) краткие апокопированные конструкции типа *как это, как его, что там* и под. (в терминологии Н. В. Богдановой-Белгарян – *вербальные хезитативы*) [1, с. 346]; 2) развернутые метакоммуникативные рефлексивные конструкции типа *(не знаю) как это сказать; как подобрать слова; как выразиться* и под. Если первый тип конструкций просто фиксирует факт возникновения затруднения, то второй позволяет судить о характере возникшей коммуникативной проблемы, в связи с чем последний тип целесообразно назвать *специализированными вербальными хезитативами* (далее – СВХ).